

PSYCHOLOGY AND PEDAGOGICS

EDITED BY ACADEMICIAN
SERHII MAKSYMENKO

VOL. 1

**G.S. Kostiuk Institute of Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine**

Edited by Academician
Serhii Maksymenko

PSYCHOLOGY AND PEDAGOGICS

VOL. 1

Recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine
as a text-book for the students of the higher educational establishments

Kyiv
2024

*Recommended by the Academic Council of the G.S. Kostyuk Institute
of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
(No 12 of 31.10.2024)*

Reviewers:

O.F. Bondarenko – academician of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dr. of Psychology, professor;

J.M. Shwalb – Dr. of Psychology, professor;

I.S. Bulakh – Dr. of Psychology, professor.

Contributors: S.D. Maksymenko: Chapter 1: Topics 1–3, 4, 6, 12–14, 17–19; Chapter 2: Topics 1, 4; K.S. Maksymenko: Chapter 1: Topic 2; Chapter 2: Topic 4; O.O. Lazurenko: Chapter 1: Topics 7, 15; Chapter 2: Topics 1, 4; O.M. Shportun, O.M. Nemesh: Chapter 1: Topics 13, 16; Chapter 2: Topics 6–7; L.O. Shatyрко, L.V. Dzyubko: Chapter 2: Topics 2, 3–5; (L.O. Shatyрко: Additional Topic 6); L.A. Tereshchenko, H.V. Savchenko: Chapter 2: Topics 2, 4–5; (H.V. Savchenko: Chapter 1: (Topic 10), Part 5 (Topic 16)); V.M. Nevmerzhytskyi: Chapter 1: Topic 5; Chapter 2: Topics 4, 5, 8; O.D. Hryshko: Chapter 1: Topics 5, 3, 6, 4, 10, 12; O.V. Tarnavska: Chapter 1: Topic 15; Chapter 2: Topics 5–6; Yu.B. Irkhin: Chapter 1: Topics 6, 14; Chapter 2: Topic 5; A.U. Esmakhanova: Chapter 1: Topic 8; N.O. Bondarenko: Chapter 1: Topic 3; O.O. Kucherenko Chapter 1: Topic 7; D.O. Mosharov: Chapter 1: Topic 6.

Serhii D. Maksymenko, Ksenia S. Maksymenko, Olena O. Lazurenko, Oksana M. Shportun, Olena M. Nemesh, Larysa O. Shatyрко, Liudmyla V. Dziubko, Liudmyla A. Tereshchenko, Volodymyr M. Nevmerzhytskii, Hanna V. Savchenko, Oleksandr D. Hryshko, Olena V. Tarnavska, Yurii B. Irkhin, A.U. Esmakhanova, N.O. Bondarenko, Oleksandr O. Kucherenko, Dmytro O. Mosharov

P86 Psychology and Pedagogics: text-book. Vol. 1. Kyiv: Liudmyla Publishing House, 2024. 708 p.

ISBN 978-617-555-242-1

The textbook "Psychology and Pedagogy" presents the principles of the normative course of psychology and pedagogy. It analyzes the correspondence to mental processes, mental activity, emotional-volitional sphere, and individual personality traits. Aspects of personality psychology, group psychology, and communication psychology are examined. Methodology is explored extensively, covering the application of worldview principles from theory to practice and creativity.

The modern development of technologies creates new challenges for creative thinking and youth personality formation. As G.S. Kostiuk once predicted, practical activity serves as the foundation capable of rethinking established approaches to education and creativity. However, the rapid implementation of technologies leaves many open questions requiring methodological understanding. Today, the key task is to find methods that can stimulate the creative development of individuals in a technological environment.

Research conducted within the framework of cultural-historical theory confirms the importance of a genetic approach that takes into account self-development and the dynamics of creativity. The experimental-genetic method allows isolating genetic-primal units within genetic programs, which constitute entire classes of educational tasks. Creativity development cannot be confined to traditional stimulus-response models or simplified algorithm use.

To encompass the full spectrum of culture, principles of a genetic-modeling method were developed, based on:

1. Unit Analysis Principle – isolating the initial contradictory relationship generating a class of phenomena as a whole;
2. Historicism Principle – unity of genetic and experimental lines in research;
3. Systematic Principle – a holistic view of mental formations;
4. Projection Principle – active modeling and reproduction of mental forms under specific conditions.

Unit analysis highlights the genetic-primal unit of personality – the need – as the informational and energetic property of humans expressed in life's expansion through ontogenesis and phylogenesis. The experimental-genetic method combines "unit analysis" with the genetic trajectory of scientific research, giving this analysis the status of scientific substantiation for the development of mental processes. This research approach led to all mental formations being considered as processes rather than static entities.

A series of specialized tasks at the end of each section ensures active and conscious assimilation of the educational material. Thus, the cornerstone of modern methodology for fostering creativity in the growing generation lies in the integration of the genetic-creative method, ensuring freedom of choice, stimulating independent thinking, and fostering harmonious coexistence between technology and human imagination.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN 978-617-555-242-1

URD 159.9:37.015.3(075.8)

© Serhii D. Maksymenko, Ksenia S. Maksymenko,
Olena O. Lazurenko et al., 2024

ПСИХОЛОГІЯ І ПЕДАГОГІКА

Том 1

*За загальною редакцією
академіка С. Д. Максименка*

*Підручник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
2024

*Рекомендовано Вченою радою Інституту психології імені Г. С. Костюка
НАПН України (протокол № 12 від 31.10.2024 року)*

Рецензенти:

О. Ф. Бондаренко – дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор;

Ю. М. Швалб – доктор психологічних наук, професор;

І. С. Булах – доктор психологічних наук, професор.

Співавтори: С. Д. Максименко: Розділ 1: теми 1–3, 4, 6, 12–14, 17–19; Розділ 2: тема 1, 4; К. С. Максименко: Розділ 1: тема 2; Розділ 2: тема 4; О. О. Лазуренко: Розділ 1: тема 7, 15; Розділ 2: тема 1, 4; О. М. Шпортун, О. М. Немеш: Розділ 1: тема 13, 16; Розділ 2: теми 6–7; Л. О. Шатирко, Л. В. Дзюбко: Розділ 2: тема 2, 3–5; (Л. О. Шатирко: додатково тема 6); Л. А. Терещенко, Г. В. Савченко: Розділ 2: тема 2, 4–5; (Г. В. Савченко: Розділ 1: (тема 10), Частина 5 (тема 16)); В. М. Невмержицький: Розділ 1: тема 5; Розділ 2: теми 4, 5, 8; О. Д. Гришко: Розділ 1: тема 5, 3, 6, 4, 10, 12); О. В. Тарнавська: Розділ 1: тема 15; Розділ 2: теми 5–6; Ю. Б. Ірхін: Розділ 1: тема 6, 14; Розділ 2: тема 5; А. У. Есмаханова: Розділ 1: тема 8; Н. О. Бондаренко: Розділ 1: тема 3; О. О. Кучеренко: Розділ 1: тема 7; Д. О. Мошаров: Розділ 1: тема 6.

Максименко С. Д., Максименко К. С., Лазуренко О. О., Шпортун О. М., Немеш О. М., Шатирко Л. О., Дзюбко Л. В., Терещенко Л. А., Невмержицький В. М., Савченко Г. В., Гришко О. Д., Тарнавська О. В., Ірхін Ю. Б., Есмаханова А. У., Кучеренко О. О., Мошаров Д. О.

П86 Психологія і педагогіка: підручник. Том. 1. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 708 с.

ISBN 978-617-555-242-1

У підручнику Психологія і педагогіка викладено принципи нормативного курсу Психології і педагогіки. Проаналізовано відповідності психічним процесам, психічній діяльності, емоційно-вольовій сфері, індивідуальним особливостям особистості. Розглядаються аспекти психології особистості, психології групи та психології спілкування. Широко розглядається методологія- це застосування принципів світогляду у пізнанні від теорії до практики і творчості. Сучасний розвиток технологій створює нові виклики для креативного мислення та формування особистості молоді. Як колись передбачав Г.С. Костюк, саме практична діяльність виступає тим

фундаментом, що здатен переосмислити усталені підходи до навчання і творчості. Проте швидке впровадження технологій залишає чимало відкритих питань, які потребують методологічного осмислення. Сьогодні ключовим завданням стає пошук таких методів, які здатні стимулювати креативний розвиток індивіда в умовах технологічного середовища.

Дослідження, проведені в межах культурно-історичної теорії, підтверджують важливість генетичного підходу, що враховує саморозвиток і динаміку творчості. Через експериментально-генетичний метод який дає можливість вичленити генетично-вихідні одиниці в предметах генетичних програмах яка конституює весь клас навчальних задач. Розвиток креативності не може бути замкнутим у межах традиційних моделей стимул-реакції або спрощеного використання алгоритмів. Для того, щоб охопити всю палітру культури, ми розробили принципи побудови генетико-моделюючого методу який базується на принципах: 1) принцип аналізу за одиницями (вичленування вихідного суперечливого відношення, що породжує клас явищ як ціле); 2) принцип історизму (принцип єдності генетичної та експериментальної лінії у дослідженні); 3) принцип системності (принцип цілісного розгляду психічних утворень); 4) принцип проектування (принцип активного моделювання, відтворення форм психіки в особливих умовах). Принцип аналізу за одиницями і вичленити генетично-вихідну одиницю особистості – нужди – це інформаційно-енергетична властивість людини, яка полягає в експансії життя в онто і філогенезі. В експериментально-генетичному методі «аналіз за одиницями» поєднався з генетичним шляхом наукового дослідження, і в результаті цього даний аналіз набув статусу наукового обґрунтування розвитку психічних процесів. Такий підхід до дослідження привів до того, що всі психічні утворення як щось стали почали розглядатися як процеси. Серія спеціальних завдань наприкінці кожної частини забезпечує активне та свідоме засвоєння навчальної інформації. Таким чином, ключова ланка сучасної методології розвитку творчості зростаючого покоління полягає в інтеграції генетико-креативного методу, який забезпечує свободу вибору, стимулює самостійність мислення і сприяє гармонійному співіснуванню технологій та людської уяви.

Всі права захищені. Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена, збережена в інформаційно-пошуковій системі або передана в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними, механічними, фотокопіюванням, записом або іншим способом, без попереднього письмового дозволу видавця.

ISBN 978-617-555-242-1

УДК 159.9:37.015.3(075.8)

© С. Д. Максименко, К. С. Максименко,
О. О. Лазуренко та інш., 2024

CONTENTS

PREFACE	11
UNIT I PSYCHOLOGY	
Chapter I	
INTRODUCTION TO PSYCHOLOGY	12
Part 1. Subject of Psychology	12
1.1. Subject of Psychology and Its Tasks	12
1.2. Reflex Psyche Nature	13
1.3. Psyche and Consciousness	21
1.4. Basic Branches of Psychological Knowledge	23
1.5. Psychology and Its Connection with Other Sciences	24
1.6. Basic Directions in Contemporary Psychology	24
Part 2. Psychology Methods	34
2.1. Basic Requirements to the Psychology Methods.....	34
2.2 Experimental-genetic method	35
2.3. Genetic-modelling method.....	55
2.4. Genetic-creative method	70
2.5. Basic Psychology Methods. Observation. Experiment.....	73
2.6. Additional Methods: Test, Questionnaire, Discussion, Activity Product Analysis. Generalization of Independent Descriptions, Self-evaluation	115
2.7. The tasks and functions of psychodiagnostical research	128
Part 3. Psyche and Consciousness Development	139
3.1. Psyche Origin and Development	139
3.2. Development of Psychic Activity Mechanism	140
3.3. Psyche Development at the Different Stages of Animal World Evolution.....	144
3.4. Origin and Historical Development of Human Consciousness.....	149
Chapter II	
PERSONALITY. SOCIAL GROUPS	152
Part 4. Personality Psychology	152
4.1. Traditional approach to the problem of personality structure	152
4.2. Meaningful personality traits	153

4.3. Personality development	170
4.4. Personality activity and its sources	176
4.5. The latest approach to the problem of personality structure	179
4.6. Personality and Its Structure.....	423
4.7. Personality Activity and Its Sources	425
4.8. Personality Development and Education	428
4.9. Orthobiosis in Human Development	482
Part 5. Social Groups	503
5.1. Concept of Groups.....	503
5.2. Interpersonal Relations in Group	505
5.3. Psychological Compatibility and Conflict in Interpersonal Relations	508
Chapter III	
ACTIVITY	514
Part 6. Activity Psychological Analysis	514
6.1. Concept of Activity	514
6.2. Activity Purpose and Motives	515
6.3. Activity Structure	516
6.4. Means of Activity and Process of Their Acquiring	517
6.5. Habits Transference and Interference	522
6.6. Principal Types of Activity	526
6.7. Creative Activity	531
Part 7. Language and Speech	536
7.1. Concept of Language and Its Functions.....	536
7.2. Physiological Mechanisms of Speech Activity.....	538
7.3. Types of Speech	542
Part 8. Intercourse.....	548
8.1. Concept of Intercourse	548
8.2. Intercourse Means	549
8.3. Intercourse Functions	552
8.4. Types of Intercourse	557
Part 9. Attention	562
9.1. Concept of Attention	562
9.2. Physiological Basis of Attention.....	564
9.3. Types and Forms of Attention.....	567
9.4. Attention Characteristics	571

Chapter IV	
COGNITIVE PSYCHIC PROCESSES.....	579
Part 10. Sensation.....	579
10.1. General Characteristics of the Concept of Sensation.	
Cognitive Processes	579
10.2. Physiological Basis of Sensations	580
10.3. Classification and Types of Sensations	581
10.4. Basic Characteristics of Sensations	587
10.5. Sensation and Activity	590
Part 11. Perception.....	594
11.1. Concept of Perception.....	594
11.2. Types of Perception	595
11.3. Perception Characteristics.....	597
11.4. Observational Learning and Observation	600
Part 12. Thinking	605
12.1. Concept of Thinking. Social Nature of Thinking	605
12.2. Mental Actions and Thinking Operations	607
12.3. Forms of Thinking	610
12.4. Understanding Process	613
12.5. Tasks Solving Process	615
12.6. Types of Thinking	616
12.7. Individual Thinking Peculiarities	618
Part 13. Imagination	623
13.1. Concept of Imagination.....	623
13.2. Connection of Imagination with Objective Reality	624
13.3. Physiological Basis of Imagination. Imagination and Organic Processes	626
13.4. Process of Imagination Images Creation	627
13.5. Imagination Types	629
13.6. Imagination and Personality	632
Part 14. Memory	636
14.1. Memory Concept.....	636
14.2. Memory Theories	636
14.3. Memory Types	639
14.4. Memorizing and Its Types	640
14.5. Retrieval and Its Types	642
14.6. Forgetting and Its Reasons	643
14.7. Individual Memory Peculiarities	644

Chapter V	
EMOTIONAL AND VOLITIONAL PROCESSES.....	649
Part 15. Emotions and Senses.....	649
15.1. Concept of Emotions and Senses	649
15.2. Physiological Basis of Emotions and Senses.....	651
15.3. Emotions and Senses Expression.....	652
15.4. Forms of Emotions and Senses Experiences.....	653
15.5. Higher Senses	655
Part 16. Will	660
16.1. Concept of Will	660
16.2. Arbitrary Actions and Their Peculiarities	661
16.3. Analysis of Complicated Volitional Action	663
16.4. Main Will Qualities	665
16.5. Weak Will, Its Reasons and Overcoming	668
Chapter VI	
PERSONALITY INDIVIDUAL-PSYCHOLOGICAL	
PECULIARITIES	672
Part 17. Temperament	672
17.1. Concept of Temperament	672
17.2. Types of Temperaments	675
17.3. Basic Temperament Characteristics	677
17.4. Physiological Basis of Temperament.....	678
17.5. Role of Temperament in Human Activity	679
Part 18. Abilities	683
18.1. Concept of Abilities.....	683
18.2. Abilities Structure	685
18.3. Abilities Types	688
18.4. Individual Distinctions of People's Abilities and Their Natural Preconditions.....	689
Part 19. Character	695
19.1. Concept of Character	695
19.2. Character Structure	696
19.3. Basic Traits of Typical Character.....	699
19.4. Character Nature.....	702
19.5. Character Formation	703

PREFACE

While writing this text-book the author aimed at presenting the structural components of theoretical material in a new way, to some extent, with the purpose of better formation of students' deep comprehension of the logical course in General Psychology and Pedagogics.

The important addition to self-learning of educational material is the suggested model of by-level description of essential signs and characteristics of the psychic phenomena, which contains the definitions of key categories and concepts, formalized theme contents structure, questions of problematic character for self-learning, alternative test tasks for self-control, tasks and problem-solving situations for psychological phenomena and processes analysis.

Factual contents of some tasks, which are included in the certain part, are beyond the scopes of the presented information. It will induce a student to creative quest and individual's psychological inquisitiveness development.

Each part is added by the list of used and suggested literature for students' individual work, who will be interested in certain problems of Psychology and Pedagogics.

Questions for Individual Work

1. What individual's character traits does character consist of?
2. What attitude displaying is personality character shown in full in?
3. What components can be singled out in the character structure?
4. What character traits are considered to be typical and not typical of person?
5. What does personality character accentuation display in?
6. In what way are natural and social factors united in character?
7. What is the mechanism of character formation?
8. In what way are character and temperament connected?
9. What are conditions of character formation?

Alternative Test Tasks for Self-Control

1. Do you agree, that the physiological basis of character formation is dynamic stereotypes?
2. Whether contradictions between nature and form possible or not?
3. Can one affirm, that accentuation of certain personality character traits are caused by circumstances of one's life only?
4. Are all the steady personality behaviour peculiarities the essential elements of character structure?
5. Are all of the character qualities can testify about its formation?
6. Can character influence temperament displaying peculiarities?
7. Is social factor considered to be the principal one which influences character formation decisively?
8. Can one agree with the statement that some character traits can be hereditary?

Task and Problem-Solving Situations

1. In what way does character influence temperament? In what direction and under what conditions this influence can take place?
2. What individual's behaviour peculiarities testify about one's character strength? What are psychological conditions of strong character formation?
3. In what way can the fact, that individual's character displays in complicated, critical situations, be explained?

4. Is the statement "Character is formed in struggle" true or false from the psychological point of view? Give your arguments.

Used and Suggested Literature

1. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. заклад. / За загальн. ред. акад. С.Д. Максименка. – К.: Форум, 2002.
2. *Леонгард К.* Акцентуированные личности. – К.: Вища школа, 1982.
3. *Максименко С.Д.* Общая психология. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001.
4. *Норакидзе В.Г.* Методы исследования характера. – Тбилиси, 1989.
5. Психологія / За ред. Г.С. Костюка. – К.: Радянська школа, 1968.
6. *Sergey Maksymenko.* General Psychology. – Vinnytsya, 2005.

Навчальне видання

Сергій Дмитрович Максименко
Ксенія Сергіївна Максименко
Олена Олексіївна Лазуренко
Оксана Миколаївна Шпортун
Олена Миколаївна Немеш
Лариса Олексіївна Шатирко
Людмила Віталіївна Дзюбко
Людмила Анатоліївна Терещенко
Ганна Володимирівна Савченко
Володимир Максимович Невмержицький
Олександр Дмитрович Гришко
Олена Вікторівна Тарнавська
Юрій Борисович Ірхін
Алуа Умурзаківна Есмаханова
Нікіта Олександрович Бондаренко
Олександр Олександрович Кучеренко
Дмитро Олексійович Мошаров

ПСИХОЛОГІЯ І ПЕДАГОГІКА

Том 1

Підписано до друку 02.12.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 42,7. Наклад 300. Зам. 409.

Надруковано у «Видавництво Людмила»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 5303 від 02.03.2017
«Видавництво Людмила»
03148, Київ, а/с 115
Тел./факс: +380504697485, 0683408332
E-mail: lesya3000@ukr.net